

K používaniu pojmu „synantropný“ v zoocenológii

TOMÁŠ ČEJKA

Ústav zoológie SAV, Dúbravská cesta 9, SK-84506 Bratislava, e-mail: tomas.cejka@savba.sk

Potreba vyjadriť väčšiu či menšiu väzbu niektorých živočíchov alebo rastlín ku človeku, resp. ním ovplyvnené alebo pretvorené prostredie, viedla k rozvoju bohatej ekologickej terminológie.

Pre druhy viazané na človeka sa najmä v zoológii, ale aj botanike, často používa termín *synantropný*. Ako už upozornil POVOLNÝ (1962), POVOLNÝ a ŠUSTEK (1973), ktorí definovali a oddelili pojmy *synantrop* a *Kulturfolger* (pozri nižšie), termínom *synantropný* by sa mali označovať len druhy, ktoré majú takú silnú väzbu na človeka a jeho aktivity, že nie sú schopné dlhší čas prežívať v prírodnom prostredí (teda mimo súvislej zástavby a interiérov budov). Typickými *synantropmi* sú napr. mravce faraónske, väčšina cudzokrajných živočíchov žijúcich v skleníkoch, niektoré šváby, dvojkrídlovce a pod.*)

Druhy, ktoré dobre prosperujú, či sú dokonca viazané na kultúrnu krajinu, nazýva TISCHLER (pers. comm., in POVOLNÝ & ŠUSTEK 1973) výstižne *Kulturfolger* (v anglickom preklade *culture follower*), pričom ich dôsledne odlišuje od skutočných *synantropov*. Toto rozlišovanie pojmov *synantropný* a *Kulturfolger*, čo možno preložiť ako *druh sledujúci kultúrnu krajinu*, presadzoval aj entomológ D. Povolný; ktorého koncepcia *synantropie* bola nakoniec aj medzinárodne akceptovaná (POVOLNÝ in GREENBERG 1971; LEGNER & POORBAUGH 1972; LEGNER, SJOGNER & HALL 1974; TISCHLER 1973). Napriek tomu sa dodnes v súčasnosti pojem *synantropný* používa neadekvátne. Pojmy *eusynantropný* a *hemisynantropný*, o používaní napr. arachnológmi sú iba zdanlivo vhodným riešením. Sú totiž odvodené od slovného základu „*synantropný*“ a mieru tejto väzby iba kvantifikujú. Z vyššie uvedeného však vyplýva, že výrazy „*synantrop*“ a *Kulturfolger* označujú dva sice blízke, ale vo svojej podstate nespojité pojmy. Preto uvedené slovné odvodeniny pôsobia máľúco.

Používanie slovného spojenia „*druh kultúrnej krajiny*“ v slovensky písaných prácach je síce obsahovo terminologicky vyhovujúce, ale pre svoju dĺžku pomerne nepraktické, resp. jazykovo málo produktívne.

*) V rámci slovenskej malakofauny možno považovať za *synantropný* druh iba slizniaka *Limacus flavus* (L.) a druhy žijúce v skleníkoch.

Ponúka sa niekoľko, ďalších, viac či menej výstižných výrazov, ktoré však treba používať podľa konkrétnych situácií a podstaty opisovaných vzťahov. Nemožno ich považovať za synonymá, ale len za relatívne blízke pojmy:

1. **apozoon, apozoický** – analogicky vytvorené pojmy od termínov *apofyt*, *apofytický* (z gréckeho *zoon* - živočích).
2. **antropofilný** (ide vlastne o prešmyčku slova *filantrop*, pričom sa nedá predpokladať, že by išlo o náklonnosť k človeku:-).
3. **antropotolerantný** – na rozdiel od predchádzajúceho výstižnejší pojem, lebo odráža skutočnosť, že druh je ekologicky tolerantný, preto aj schopný znášať takéto typ prostredia.
4. **hemerofilný** – definovaný najmä fytoceológmi ako druh pôvodný alebo zavlečený, svojim výskytom je však viazaný iba na stanovištia ovplyvnené ľudskou činnosťou. Opakom je druh *hemerofóbny*.

Literatúra

- LEGNER, E.F., POORBAUGH, J.H., jun. 1972: Biological control of vector and noxious synanthropic flies. A review. Calif. Vectr. Views, 19: 81.
- LEGNER, E.F., SJORGEN, R.D., HALL, I. M. 1974: The biological control of medically important arthropods. CRC Critical review in environmental control 4: 85.
- POVOLNÝ, D. 1962: Versuch einer Klärung des Begriffes der Synanthropie von Tieren. Fol. zool. (Brno), 25: 105.
- POVOLNÝ, D. 1971: Synanthropy (Definition, evolution and classification) in: GREENBERG, D. et al. Flies and disease, Princeton University Press.
- POVOLNÝ, D. 1989: Several interesting faunistic records on Sarcophagidae (Diptera) from Czechoslovakia. Acta Univ. Agric. Brno (A), 37: 141–152, 23 figs, 10 refs. 1989b Zusammenfassendes zur altneuen Diskussion um die Grundbegriffe Synanthrop und Kulturfolger. Verh. 9. SIEEC, Gotha 1986, Dresden: 52–54, 6 refs.
- POVOLNÝ, D. & ŠUSTEK, Z. 1982: An attempt at a methodical separation of the concepts „synanthrope“ and „Kulturfolger“. Ekológia (ČSSR) 1: 13–24.
- TISCHLER, W. 1973: Ökologie, Wörterbücher der Biologie, G. Fischer Verlag, Jena, 225 pp.